

ВИХОВНІ ІДЕАЛИ В ЯПОНСЬКІЙ ПЕДАГОГІЦІ

Суспільство, як історичне і соціальне явище, протягом тисячоліть розвивається завдяки цілеспрямованому і добре організованому процесу виховання і навчання – передачі досвіду від старших поколінь до молодших.

Виховання – це провідна сфера діяльності як окремої особи, так і всього соціуму, кожної держави, що являє собою соціально і педагогічно організований процес формування людини, як особистості [1, с.6].

У різні епохи розвитку суспільства даний процес набував різних рис і відмінних особливостей. Кардинальні зміни в житті людства ХХІ століття посприяли «модернізації» мети і завдань виховання, формуванню нових принципів і, що найважливіше, ідеалів. Тож цілком закономірно, що перед світовим науковим товариством постало питання про сучасний педагогічний ідеал виховання.

Під даним поняттям розуміють образ ідеальної людини (певний рівень духовного, морального, розумового і фізичного розвитку, закріплений в світогляді, поведінці, досягненнях особистості), на який має орієнтуватися педагог, виховуючи учнів. Ідеали — найважливіші компоненти духовності кожної особистості, народу, держави, тому їх досягнення є головною метою виховного процесу [1, с.54-54]. Саме це визначає структуру і зміст освітньо-виховної системи, її методи, форми та інші нюанси.

Протягом сторіч цивілізовані суспільства Європи і Америки вбачали ідеал у всебічно і гармонійно розвиненій особистості: завдяки теоріям і твердженням видатних педагогів, філософів, навіть політиків епохи Античності й Відродження за взірцем було взято образ фізично, розумово і духовно розвинутої людини, яка завжди працювала над підтриманням свого високого рівня і, що дуже важливо, подальшим удосконаленням. Така позиція спричинена об'єктивною необхідністю знаходитися в органічному зв'язку з розвитком різних сфер життєдіяльності суспільства, його духовними і матеріальними здобутками.

Сучасна зарубіжна педагогіка вбачає реалізацію цілей виховання не в досягненні певного ідеалу, а в адаптації людини до життєвих умов новітнього технологічного суспільства, що характеризуються активними процесами урбанізації населення, технологізації всіх сфер життєдіяльності людини, поширенням і вкоріненням феномену масової культури, інформаційним перенасиченням простору, зміною характеру і структури ціннісної орієнтації сучасного суспільства, переглядом вже існуючих і появою нових ідеалів та ін..

У підходах до вирішення даного питання з-поміж світової спільноти значно вирізняється японська нація, яка ніколи не ставила за мету виховання досягнення ідеального (всебічного і гармонійного) розвитку. Головною ціллю впливу суспільства, держави, родини на кожну окрему особу в Японії завжди було (і залишається досі) формування особистості «ідеального японця».

Дане завдання було сформульовано на загальнодержавному законодавчому рівні і затверджено до виконання ще у 1966 році. Тоді Центральна рада з питань освіти видала «Опис ідеального японця» [6], створений на основі низки різноманітних офіційних документів з тисячолітньої історії нації. Опис містить чіткий опис якостей особистості (перш за все моральних і психологічних), до виховання яких повинні прагнути наставники. А саме:

- 1) якості персональні – бути вільним, розвивати індивідуальність, бути самостійним, керувати своїми бажаннями, мати почуття пієтету (благочестя);
- 2) якості сім'янина — уміти перетворити свій дім в місце любові, відпочинку, виховання;
- 3) якості громадські — бути відданим роботі, сприяти благоустрою суспільства, бути творчою людиною, поважати соціальні цінності;
- 4) якості громадянина — бути патріотом, поважати державну символіку, володіти найкращими національними якостями [6].

Дані вимоги було деталізовано в ряді більш сучасних інструкцій Міністерства освіти, культури, спорту і науки Японії призначених середній школі. Вони містять наступні розділи:

- «Навчання основним правилам поведінки» (у чотирнадцяти параграфах);
- «Дотримання норм суспільної поведінки в повсякденному житті» (у вісімнадцяти параграфах);
- «Усвідомлювати необхідність вести життя, гідне людини» (у двадцяти двох параграфах інструкції) [7].

Даний документ визначає основні цілі «повноцінного розвитку особистості»; виховання «будівників миролюбної держави і суспільства»; людей, які «люблять істину і справедливість, особисту свободу, працю, відповідальних і незалежних». Значна увага приділяється формуванню у кожної особи активної громадської позиції. З цього приводу розроблено окремі рекомендації для наставників (вчителів, вихователів, батьків та ін.):

- не привчати до механічного дотримання прийнятих норм поведінки, а сприяти розумінню способу життя суспільства і викликати бажання наслідувати його;
- приділяти особливу увагу виробленню навичок аналізу власної поведінки, думок, почуттів;
- стимулювати бажання і формувати здатність здійснення самостійних і відповідальних вчинків;
- вчити поважати інших людей, їхні думки і погляди, прагнення й інтереси;
- проблеми, справи, інтереси групи (сім'ї, навчального і робочого колективу, односельців, всієї нації, держави) сприймати, переживати і втілювати, як свої власні.

Таким чином, формулюється завдання виховання нації, яка визнає і сповідує ідеали миру, людяності, гуманізму, колективізму й патріотизму [4, с.88-89]. Будучи суспільством колективів і груп, японці з-поміж усіх напрямів виховання висувають на перше місце саме національне і патріотичне, що є невід'ємною складовою при формуванні особистості «ідеального японця». Так, Рада з освіти в Японії визначила

ряд пріоритетних завдань у XXI столітті, серед яких: «Виховувати громадян із широким світоглядом, що піклуються про збереження своєї культурної ідентичності і водночас поважають специфіку інших різнонаціональних культур» [7].

На сьогодні світова педагогічна наука погоджується, що справжнє виховання має бути глибоко національним за змістом і характером. Відповідно різні ознаки психології, характеру, ментальності, інтелекту кожної окремої культурно-історичної спільності людей повинні максимально враховуватися при організації виховного процесу. Мається на увазі його збагачення самобутнім змістом, засобами, методами виховного впливу, які формувалися в кожного етносу протягом віків і стали невід'ємною частиною його культури. Адже національне виховання є основою культурно-історичного розвитку будь-якої нації, а отже й особистості.

Головна мета національного виховання передбачає передачу молодому поколінню соціального досвіду, багатства духовної культури народу, його національної ментальності, своєрідності світогляду і на їх основі формування особистісних рис громадянина. Японські педагоги ставлять за мету формування в молоді поняття громадської відповідальності, що припускає добровільний вибір належної поведінки, відповідної культурно-історичним умовам і традиціям суспільства, та соціально значущий меті, на реалізацію якої спрямовані зусилля японської держави і народу [7].

У зміст виховання закладаються світоглядні основи особистості, знання про розвиток природи і суспільства, розкриваються роль і місце особи, її держави, народу в навіколишньому світі.

Охарактеризовані міністерські інструкції й досі належить до основних законодавчих актів в галузі освіти і розміщені на офіційному сайті Міністерства освіти, культури, спорту, науки і технологій Японії (Монбушо).

У грудні 2006 року вперше за 60 років Японія ступила на шлях реформування освітньо-виховної галузі – було переглянуто положення «Основного Закону освіти». У результаті деяких змін зазнала система освіти, але не образи й ідеали людини – філософія виховання залишилась практично незмінною.

За законом на вихователів (педагогів і батьків) була покладена наступна місія: «Розвиток потенціалу людських ресурсів і творчості, сприяння безперервному навчанню та розвитку освіти, збагачення їх суті; сприяння ... прагненню (японців) до академічного, культурного і спортивного розвитку» [7].

Варто зазначити, що у японській навчально-виховній системі існує звичне для нас поняття процесу «виховання», але сам термін не використовується. Замість нього вживають «ціннісна орієнтація». Тож і в програмах, інструкціях Монбушо зазначено, що підготовка дітей має на меті їх ціннісне орієнтування (а не цілеспрямоване виховання), яке здійснюється за наступними напрямками:

- підготовка дитини до групової життєдіяльності в дусі співпраці, взаєморозуміння і незалежності, активної комунікації з іншими при збереженні власної індивідуальності;
- гармонійний розвиток дитини, прищеплення навичок здорового, безпечного і щасливого життя;
- розвиток розмовних навичок (правильне володіння мовою, збагачення запасу вживаних слів і виразів, пробудження інтересу до літератури (розповідей і книг));

- стимулювання творчого інтересу до музики, гри, малювання, спорту;
- виховання законослухняної особистості;
- формування розуміння «традиційного» і «сучасного», готовності до міжнародної, міжетнічної співпраці [2, с 34].

Ще одним аспектом «ідеальної» виховної стратегії є формування дитини, як цілісної самокритичної особистості. Для цього у навчальних і розвиваючих закладах різних типів існують спеціальні заняття, присвячені роздумам і самоаналізу, на яких діти обговорюють власну поведінку (позитивні і негативні вчинки), бажання, досягнення, якість виконання індивідуальних і групових завдань. Велике значення також надається специфічному для японської нації явищу – «когоро» – це ідея освіти, яка полягає не лише у ефективному засвоєнні практичних знань та умінь, а спрямована, перш за все, на формування характеру особистості, її духовної сфери. Сам термін означає «менталітет», «гуманізм», а його прямий (не науковий) переклад – це «серце», «душа», «розум». Явище «когоро» японці наповнюють наступним змістом:

- повага, симпатія і великодушність до людей, тварин та інших представників живої природи;
- здатність відчувати, бачити, серцем переживати прекрасне й духовно високе;
- прагнення і спроможність зберігати і збагачувати природу, навколишню дійсність;
- володіння самоконтролем, здатність до критичного самоаналізу, самоосуду;
- бажання до самовдосконалення, самовизначення і реалізації, діяльність в цих напрямках;
- прагнення здійснювати власний внесок у розвиток суспільства, нації, держави та його практична реалізація;
- бажання пізнати істину, її духовні пошуки.

Ці принципи пронизують не лише всі офіційні нормативні акти, навчальні програми й предмети, а й щоденне життя в країні, оскільки японці переконані, що найважливішою і об'єктивною основою освіти і виховання є саме збагачення дітей «когоро» [3, с.3-14].

Як можна прослідкувати, японці навіть в процесі реформування і пристосування до умов і вимог сучасного світу спромоглися зберегти традиційну національно-філософську основу, збагатили її західним прагматизмом і створили власну нову систему. В її основу лягли наступні принципи:

- морально і фізично готувати дітей до життя в реальних умовах сьогодення;
- збагачувати не так конкретні знання, що механічно засвоюються, а власний досвід дітей, який здобувається особисто і від того є більш важливим і цінним для формування повноцінної особистості;
- застосовувати не методи примусу і повчання, а навчання, заохочення, стимулювання прагнення до розвитку, принцип реконструкції людського досвіду;

• спиратися на етнонаціональні цінності і традиції, формуючи на їх основі патріотично налаштованого і національно зорієнтованого громадянина.

Тому японці активні, самостійні, але не відірвані від колективу [5]. Саме колектив, а не окрема особа, завжди був основною одиницею виховного впливу в японській педагогіці. Навіть на сучасному етапі реформування педагога ставляться до групи як до єдиного цілого, особисті якості учня сприймаються через хан (підгрупа) або клас. Успіх одного — це успіх колективу, як і невдача. Це твердження давно перетворилось на постулат виховної системи і навіть на специфічну етнонаціональну особливість японського суспільства.

Варто зазначити, що в умовах сучасного «суспільства без кордонів», коли різні народи здійснюють безперервний і неконтрольований взаємовплив один на одного, Японія зіштовхнулася з рядом не характерних для себе проявів кризи системи виховання. Мова йде про зростання апатії молодих поколінь, їх відстороненість від загальнонаціональних інтересів і потреб, бажання жити «для себе», прагнення до фізичного блага, а не духовного ідеалу, агресія по відношенню до інших членів громадянства. Для вирішення даних проблем японці стали на шлях гуманізації навчально-виховного процесу.

З метою створення умов, сприятливих для самопізнання і духовного розвитку особистості, у навчальні плани освітніх закладів поряд з вже існуючими курсами психолого-педагогічного спрямування було включено спецдисципліни «Людина», «Мотиви поведінки людини» та інші. Вони розкривають моральний бік існування людини; спонукають до мирного життя і порозуміння; розповідають про наслідки війни, ядерної зброї; сприяють формуванню толерантного ставлення до представників інших народів, їх культури і звичаїв; навчають знімати фізичну і моральну напруженість мирними, не агресивними методами, знаходити рішення конфліктних питань шляхом спільного обговорення. Разом з цим заохочується і підкреслюється участь вихованців (учнів, студентства) в таких видах розвиваючої діяльності, як спорт, музика, образотворче і прикладне мистецтво; при навчальних закладах функціонують редакції газет, аматорські театри, студії дизайну, моделювання і програмування та ін. [5].

Отже, можна підсумувати, що мета процесу виховання має об'єктивний характер і виражає ідеал людини в загальній формі. Значна більшість націй в різні періоди свого існування вбачали цю мету у всебічному і гармонійному розвитку особистості, а саме анатомо-фізіологічному, духовному, психічному і соціальному напрямку. Японія виділяється з-поміж них власним баченням виховного ідеалу і підходами до його втілення в життя. Усвідомлення в суспільстві ролі національної культури має наслідком обрання державним апаратом відповідних напрямків діяльності. Саме тому освітня політика в Японії характеризується потужним спрямуванням на виховання і навчання творчої, неординарно мислячої, духовно багатой особистості, здатної раціонально мислити і адекватно діяти у різноманітних ситуаціях; патріота, вірного національним інтересам, традиціям, культурі, державі. Міцна етнонаціональна основа японського процесу виховання органічно доповнюється прозахідними гуманістичними тенденціями, що є об'єктивною потребою епохи, і декларується на законодавчому рівні.

Таким чином, головним завданням навчально-виховної системи Японії

на сучасному етапі є формування особистості відповідно до існуючого образу ідеального японця і його практична підготовка до життя. Та не варто забувати, що процес реформування триває й досі. Вже зазнала певних змін власне освітня галузь і на черзі – сфера виховання. Не виключається і перспектива оновлення принципів ціннісного орієнтування та поглядів на виховний ідеал відповідно до вимог сучасного прогресивного суспільства. Тож ставити крапку в даному дослідженні ще зарано.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Алексєєнко Т.Ф. Молода сім'я: умови виховання дитини. Науково-методичний посібник. – К.: ЗАТ «ЕКСИМСЕРВИС», 2004. – 96с.
2. Андрєєв В.І. Система освіти в Японії. – Мн.: Національний ін-т освіти, 1995. – С.34.
3. Грачєв З. В., Костин Е. М. Система образования в Японии, Китае, Корее, Индии. – Саранск: МДПИ, 2002. – С. 3-14.
4. Джуринский А. Н. Сравнительная педагогика: Учебное пособие для студентов средних и высших педагогических учебных заведений. - М.: Издательский центр «Академия», 1998. – 176с.
5. Максимюк С.П. Актуальні проблеми за рубіжної педагогіки. Освіта в Японії // Бібліотека українських підручників. – Режим доступу: http://libfree.com/113375695_pedagogikaosvita_yaponiyi_zvyazok_zhittyam.html
6. Мойсеюк Н.Є. Педагогіка. Мета і завдання виховання в сучасній школі. – Режим доступу: http://pidruchniki.ws/10381219/pedagogikameta_zavdannya_vihovannya_suchasniy_shkoli#328
7. Офіційний сайт Міністерства освіти, культури, спорту, науки і технологій Японії (Монбушо). – Режим доступу: <http://www.mext.go.jp/>